

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

PROTECTION OF NATIONAL FOOD SECURITY: THE CRIMINOLOGICAL ASPECT

Пивоваров В.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кацель Ю.С., студентка магістратури
господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена кримінологічним аспектам захисту продовольчої безпеки як основи забезпечення прав людини, національних інтересів і принципу верховенства права. Необхідність кримінологічного підходу до проблеми зумовлена недосконалістю кримінально-правового захисту сектора продовольчої безпеки, а також необхідністю дослідження корпоративного і корупційного склаників проблеми.

Ключові слова: продовольча безпека, глобальна продовольча безпека, корпоративні корупційні загрози, кримінологічна експертиза.

Статья посвящена криминалогическим аспектам защиты продовольственной безопасности как основы обеспечения прав человека, национальных интересов и принципа верховенства права. Необходимость криминалогического подхода к проблеме обусловлена несовершенством уголовно-правовой защиты сектора продовольственной безопасности, а также необходимостью исследования корпоративной и коррупционной составляющих проблемы.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, глобальная продовольственная безопасность, корпоративные коррупционные угрозы, криминалогическая экспертиза.

Historically, the humanity's primary need was to ensure the proper nutrition of each person. In the second half of the twentieth century, the food problem turned into a global problem that needed legal solutions.

Many countries in the world include food security issues in their national security strategies and concepts as important components. The issues of international cooperation are becoming increasingly important.

For many buyers of organic products from Western Europe and other countries Ukrainian organic producers have become strategic partners. However, the problem with the capture of world markets for organic products by domestic producers is the cases of fraud and the risk of contamination of organic products by prohibited substances throughout the production and distribution chain, lack of transparency on the part of suppliers and uncertainty about the proper application of organic production standards. This undermines the image of the organic market of Ukraine and creates distrust of domestic producers of organic products.

The primary objective of the state policy is to assess and optimize the state of food security, in order to achieve this goal: 1) to overcome the unsettled institutional framework of the state policy of ensuring food security by improving the coherence of its organizational and economic tools at different levels of government; 2) adapting the domestic legal basis for food security to the requirements and provisions of the Common Agricultural Policy of the EU member states; 3) to overcome the corporate corrupt component within the framework of food security.

Key words: food security, global food security, corporate corruption threats, criminological expertise.

Історично склалося так, що першочерговою потребою людства було забезпечення належного харчування кожної особи. Продовольча проблема виникла одночасно з появою людини та в процесі еволюції постійно змінювала свої масштаби й ознаки, перетворившись у другий половині ХХ ст. на світову, глобальну проблему, яка потребувала правових шляхів вирішення.

Над темою продовольчої безпеки працювали вітчизняні і закордонні науковці, як-от: Ю. Валетова, К. Голівкова, Н. Гуророва, І. Єрмакова, В. Єрмоленко, Ю. Забарна, В. Ковальов, С. Лушпаєв, Л. Міляр, А. Тригуб, Р. Тринько й інші. Їхні дослідження дають змогу дослідити основні категорійні поняття продовольчої безпеки, її становлення і розвиток, загальну проблематику. Вагомий внесок у розкриття поняття і сутності продовольчої безпеки та її впливу на розвиток України як конкурентної держави зробив М. Гребенюк у своїй монографічній праці «Концептуальні засади забезпечення світової продовольчої безпеки: теорія і практика», що дозволила оцінити потенціал нашої держави на світовому ринку. Але питання кримінологічних оцінок загроз продовольчій безпеці, її захисту кримінально-правовими засобами залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є кримінологічне осмислення продовольчої безпеки як основи національної безпеки та державності, з'ясування проблематики корпоративно-корупційних загроз забезпеченню належного рівня продовольчої безпеки на території України, пошук заходів вдосконалення та встановлення належного регулювання продовольчої

безпеки, зокрема, засобами кримінально-правової охорони відносин продовольчої безпеки.

Уперше поняття «світова продовольча безпека» визначено в положеннях «Загальної декларації про ліквідацію голоду та недоїдання», схваленої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) лише 16 листопада 1974 р., та в резолюції «Міжнародні зобов'язання із забезпечення продовольчої безпеки у світі», відповідно до яких світова продовольча безпека – це утримання стабільності на ринках продовольчих товарів за доступності базових продуктів харчування для всіх країн світу [1, с. 17]. Тобто передбачається постійна наявність продовольчих ресурсів за розумною й адекватною вартістю в будь-який час, незалежно від географії та країни перебування, періодичних цінових коливань, змін природно-кліматичних умов, а також від політичного й економічного тиску.

Із цього часу починається розвиток наукової думки стосовно поняття і сутності продовольчої безпеки. Тому доцільно розглянути тлумачення поняття світової продовольчої безпеки в працях вітчизняних та іноземних науковців. Так, на думку В. Ковальова, всесвітня продовольча безпека – це утримання стабільності на ринках продовольчих товарів завдяки доступності базових продуктів харчування для всіх країн світу [2, с. 92]. Ю. Валетова світову продовольчу безпеку розуміє як стан захищеності міжнародної спільноти від загроз, пов'язаних із відсутністю фізичного й економічного доступу до достатньої кількості безпечного продовольства, а її забезпечення, на думку цього науковця, передбачає здійснення комплексу заходів

у межах міжнародного права для попередження продовольчих кризових явищ та задоволення життєво важливих потреб населення всіх держав світу в продуктах харчування для здорового й активного життя [3, с.13]. К. Голівкова пропонує сприймати світову продовольчу безпеку як такий рівень продовольчого забезпечення населення, що гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, розвиток держави [4, с. 5]. Відповідно до позиції Ю. Забарної, глобальна продовольча безпека – це стан життєдіяльності населення всіх країн світового співтовариства, в якому кожному представнику людства гарантуються політичні та соціально-економічні права на забезпечення якісними продуктами харчування та питною водою, фізична можливість їх отримання в будь-який час та в будь-якому місці планети в кількості, достатній для підтримки здорового способу життя та розвитку особистості [5, с. 165]. Як бачимо, ставлення до проблеми гарантування продовольчої безпеки надзвичайно серйозне, тому варто одночасно вирішувати і проблему її захисту від суспільних загроз різного характеру, зокрема кримінального.

Як зауважує південноафриканський науковець Л. Мастерс, глобальна продовольча безпека (макрорівень) визначається, зокрема, розмірами запасів зерна й обсягом його виробництва на душу населення, а її забезпечення є комплексною проблемою, що охоплює виробництво продовольства у світовому масштабі, потреби й попит на продовольство як похідну від кількості й рівня життя населення у світі, обсягів експорту й імпорту продовольства, а також міжнародного регулювання глобальної продовольчої стратегії [6, с. 26–27]. Американський дослідник В. Шанбахер вважає, що глобальна продовольча проблема є комплексним питанням, оскільки голод – це не просто проблема недовиробництва потрібних обсягів продовольства аграрним сектором світової економіки, це проблема всього світового господарського комплексу, всіх його складників. На переконання згаданого науковця, глобальна продовольча безпека характеризується балансом між світовим виробництвом і світовим споживанням, між попитом та пропозицією аграрної продукції, реалізованою через функціонування світового ринку [7, с. 45].

За загальними підходами Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), продовольча безпека в країні вважається забезпеченою, якщо в ній: 1) виробляється майже 80% споживаного продовольства або якщо країна спеціалізується на виробництві того чи іншого виду продовольства, експорт якого дозволяє їй отримувати позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу із продовольства, тобто обсяги світової торгівлі суттєво залежать від реалізації даного товару, країна може впливати на світовий ринок; 2) крім виробництва необхідної кількості продовольства, здійснюється його додатковий випуск в обсязі заповненої страхового запасу на рівні розвинених країн світу (більше 20%); 3) коли деякі види продовольства не випускаються або їх виробництво обмежено, є можливості закуповувати їх в інших країнах, водночас не допускається виникнення продовольчої, поличної або іншої залежності від окремої країни-експортера в частині відсутнього продовольства [8].

Отже, гарантування світової продовольчої безпеки спрямовано на запровадження заходів, які сприяють: фізичній доступності харчових продуктів, яка передбачає наявність продовольства в необхідних обсягах та асортименті, згідно з фізіологічними нормами харчування, а його постачання повинно бути безперервним завдяки державному та міжнародному контролю щодо внутрішніх та зовнішніх поставок, а також виходячи з обсягів стратегічних запасів продовольства на рівні кожної держави; економічній доступності продовольства, що гарантує кожному громадянину незалежно від місця його проживання або перебування, віку, статі, соціального статусу,

рівня доходів можливість придбання мінімального набору продуктів харчування, що досягається контролем за рівнем продовольчих цін, водночас має бути реальна можливість самозабезпечення населення продовольством на рівні підсобних домашніх господарств; безпеці продуктів харчування, згідно з вимогами якої якість давальницької сировини повинна відповідати міжнародним стандартам, гарантувати безпечне споживання продуктів харчування, оскільки неякісне продовольство може призвести до неінфекційних харчових захворювань, стати чинником суттєвого зменшення тривалості життя людини, негативно відобразитися на показниках торгівлі продовольством, значно знизити прибутки від аграрної діяльності [9, с. 152].

Чимало країн світу включають питання продовольчої безпеки в положення своїх стратегій та концепцій національної безпеки як важливі складники, у зв'язку із чим питання міжнародного співробітництва в такому контексті набувають все більшого значення.

Отже, продовольча безпека – це складник економічної безпеки, яка, у свою чергу, відіграє визначальну роль у питаннях національної безпеки тієї чи іншої держави світу. Тому вирішення проблеми продовольчої безпеки має стати важливим пріоритетом державної аграрної політики будь-якої країни світу незалежно від суспільно-політичною устрою або форми державного правління.

На жаль, незважаючи на численні зобов'язання міжнародної спільноти у сфері гарантування світової продовольчої безпеки, голоду та недоїдання ще й досі залишаються поширеними негативними явищами сучасних реалій. Узяті урядами країн зобов'язання удвічі скоротили кількість голодуючих у світі до 2015 р. досі остаточно не виконані. Відсутність прогресу в питаннях вирішення проблеми абсолютного забезпечення людства продовольством потребує посилення відповідальності міжнародних інституцій, які опікуються цією проблематикою, підвищення ефективності системи багатостороннього управління у сфері гарантування світової продовольчої безпеки на основі об'єднання та консолідації зусиль держав, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, приватного сектора як на національному, регіональному, так і на глобальному рівнях [9, с. 349].

Що стосується реалізації програм підтримання продовольчої безпеки на території України, то зауважимо, незважаючи на послаблення позицій України в глобальному рейтингу, який склала в лютому 2017 р. міжнародна дослідницька організація “Heritage Foundation” про стан економічних свобод (166 позиція серед 180 країн світу) [10], а також втрату позицій у глобальному рейтингу країн світу за показником економічної конкурентоспроможності 2016–2017 рр. (85-е місце серед 138 країн світу) [11], наша держава утримує лідерські позиції на світових аграрних ринках, робить значний внесок у забезпечення світової продовольчої безпеки. Беззаперечно, Україна посідає вагоме місце в міжнародній системі гарантування світової продовольчої безпеки.

У межах розвитку партнерських відносин, у липні 2016 р. наша держава також підписала Рамкову програму ФАО – Україна на 2016–2019 рр. Відповідно до умов цієї програми, ФАО сприятиме Україні в таких питаннях, як: покращення бізнес-клімату, динамічний розвиток інтегрованих агропромислових зв'язків, розширення доступу нашої країни до нових продовольчих ринків, підвищення рівня продовольчої безпеки, прискорення реалізації земельної реформи та подолання наслідків зміни клімату [12].

Виконання поставлених завдань потребує заходів контролю і захисту. Так, у серпні 2016 р. уряд України запровадив реєстр вітчизняних виробників органічної продукції. Вважається, що інформаційно-довідкова база надасть змогу отримувати дані про оцінку відповідності виробництва та наявність сертифікату продукції, у зв'язку із чим Єдиний реєстр вітчизняних виробників органічної

продукції перебуває у вільному доступі в інтернеті, де кожен, хто бажає, може ознайомитися зі списком сертифікованих українських виробників органічної продукції [13]. Також у вересні 2013 р. ухвалено Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [14]. Проте стан дотримання положень Закону не забезпечує належного функціонування ринку органічної продукції, що, у свою чергу, створює сприятливе середовище для введення в обіг фальсифікованої органічної продукції крупними корпоративними виробниками, а недоліки врегулювання дозволяють їм уникати відповідальності за порушення законодавства в цій сфері. Це негативно впливає на захист прав споживачів та вважається недобросовісною конкуренцією серед суб'єктів аграрного господарювання. Так, 2014 р. в Україні налічувалося 182 сертифікованих виробники органічної продукції, а 2016 р. – 300. За експертними прогнозами, до 2020 р. в Україні кількість сертифікованих органічних товаровиробників, що займаються виробництвом молока, овочів, фруктів та лікарських рослин, має зрости в 10 разів.

Для багатьох покупців органічної продукції із країн Західної Європи й інших країн світу українські виробники органічної сільськогосподарської продукції стали стратегічними партнерами, залишаючись одними з основних постачальників органічних зернових та бобових культур для органічного сектора цих країн. Проте проблемними питаннями опанування світових ринків органічної продукції вітчизняними виробниками залишаються випадки шахрайства та ризик забруднення органічної продукції заборонами речовинами протягом всього виробничо-збутового ланцюга, недостатня прозорість із боку постачальників, невпевненість із боку покупців щодо належного застосування стандартів виробництва органічної продукції, які шкодять іміджу органічного ринку України та спричиняють недовіру до вітчизняних виробників органічної продукції. Усі ці порушення мають очевидний корпоративний характер, у межах кримінологічних досліджень розглядаються як прояви корпоративної злочинності.

Значну негативну роль у цих корпоративних порушеннях відіграє і так званий корупційний складник. У своєму дослідженні І. Єрмакова підкреслює, що сама наявність в обігу геномодифікованих продуктів є наслідком відсутності належного контролю за їх поширенням та використанням, безвідповідальності посадовців, вираженої корупції майже на всіх етапах виробництва і поширення таких продуктів. Тоді як необхідно взагалі заборонити використання таких продуктів, активно розвивати внутрішнє сільське господарство. Цю проблему необхідно вирішувати насамперед позбавивленням корупційного складника [15, с. 504–505].

Варто констатувати наявність прогалин законодавства стосовно гарантування належної продовольчої безпеки. Наприклад, у ст. 227 Кримінального кодексу України (надалі – ККУ) стосовно випуску або реалізації недоброякісної продукції міститься одна диспозиція, не передбачено будь-яких кваліфікуючих ознак. На прикладі продажу 2017 р. через торговельну мережу неякісної риби, що призвело до смерті споживача внаслідок захворювання на ботулізм, дії винних можуть бути кваліфіковані за ст. 227 ККУ лише за умови, що вартість риби, яку введено в обіг, перевищує 400 грн, а наслідки у виді смерті людини не впливатимуть на кваліфікацію за ст. 227 ККУ. Такі дії, за наявності необхідних ознак, можна розглядати як злочин, передбачений ст. 119 ККУ («Вбивство через необережність») [16].

Таке законодавче регулювання кримінальної відповідальності введення в обіг небезпечної продукції (зокрема, харчової) призводить до того, що, незважаючи на суттєве поширення та жахливі наслідки суспільно небезпечних посягань на продовольчу безпеку, випадки притягнення до кримінальної відповідальності за передбачений

ст. 227 ККУ злочин мають поодинокий характер. Так, за даними Генеральної Прокуратури України, 2016 р. зареєстровано 38 злочинів, передбачених ст. 227 ККУ, але до суду з обвинувальним актом спрямовано лише одне провадження, 2015 р. зареєстровано 57 злочинів, до суду не надійшло жодного, 2014 р. зареєстровано 66, до суду також не спрямовано жодного. Як бачимо, кримінально-правову охорону продовольчої безпеки в Україні важко назвати ефективною. І причина полягає не тільки в недостатній професійній діяльності правоохоронців, а і в недосконалому кримінальному законодавстві, що робить споживачів майже беззахисними перед випуском на ринок України та реалізацією небезпечних для життя та здоров'я харчових продуктів [17, с. 59–63].

Тому вважаємо, що нехтування потребами продовольчої безпеки – це загроза суспільству, національним інтересам, основним цінностям правової держави. Потрібні деталізація і вдосконалення як профілактично-охоронної сфери регулювання господарського обігу, так і кримінально-правової боротьби.

Системний аналіз положень Закону «Про національну безпеку України» [18] дозволяє визначити продовольчу безпеку як складник національної безпеки України. У цьому ж Законі наявне цілкове ігнорування законодавцем поняття «продовольча безпека». У п. 9 ст. 1 вказаного Закону зазначено, що національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Надалі Закон обходиться поняття продовольчої безпеки, в основному зосереджується на военній безпеці та кібербезпеці. З огляду на зазначене вище, вважаємо, що вкрай потрібне законодавче визначення терміна «продовольча безпека» у системних законах, під час розроблення яких варто окреслити кримінологічні, кримінально-правові загрози стосовно продовольчої безпеки, обговорити і вирішити питання кримінально-правового захисту цієї сфери.

Якщо брати до уваги законодавчий досвід регулювання сфери продовольчої безпеки закордонних країн, то вважаємо за необхідне першочергово звернути увагу на досвід Японії та США. У цих країнах проблема гарантування продовольчої безпеки вирішується державою на загальнонаціональному рівні. Так, в Японії 1995 р. ухвалено Закон «Про продовольство». Відповідно до норм цього Закону діє програма спеціального асигнування, активізувалося надання субсидій сільськогосподарським підприємствам, здійснювалося фінансування проєктів, спрямованих на запровадження новітніх технологій у сфері сільського господарства (тваринництво). 1999 р. в Японії ухвалено Закон «Про продовольство, сільське господарство та розвиток сільських районів». Цей нормативно-правовий акт закріпив продовольство як необхідну умову життєдіяльності людини та чинник підтримки здорового способу життя. У результаті, сільськогосподарське виробництво визначено базою для зростання економічного потенціалу Японії. Збільшено обсяг власного виробництва сільськогосподарської продукції; населення держави забезпечено продовольчими товарами високої якості за доступною ціною. Пріоритетним напрямом державної аграрної політики Японії стало зменшення залежності від імпорту сільськогосподарської продукції. Зазначені заходи сприяли перетворенню цієї країни на потужного товаровиробника сільськогосподарської продукції [19, с. 53]. Food Safety Basic Act № 48 (Закон «Про безпеку харчової продукції»), у редакції Закону Японії від 2007 р.) [20] набрав чинності 23 травня 2003 р. У ст. 2 цього нормативно-правового акта терміном «продовольство» позначено всі продукти харчування та напої (крім фармацевтичної або квазіфармацевтичної продукції). Відповідно до ст. 3 вказаного акта, продовольча безпе-

ка повинна досягатися вжиттям необхідних заходів, що засновані на визнанні охорони здоров'я громадян пріоритетним завданням. Отже, Японія провадить жорстку протекціоністську політику у сфері гарантування продовольчої безпеки. Хоча сільське господарство становить лише 2% валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) Японії, галузь забезпечує приблизно 40% потреб країни у продуктах харчування. І це в країні, де орні землі становлять лише 10% загальної площі. Завдяки застосуванню сучасних аграрних технологій країна має найвищу врожайність сільгоспкультур. Так, на початку нинішнього століття за врожайністю зернових Японія випереджає сільськогосподарські країни, а саме: США – в 1,3 рази, Канаду – майже у 2 рази, Україну та Росію – майже в 6 разів.

У свою чергу, у США також ухвалено спеціальні закони: «Про продовольчу безпеку США» (1985 р.), «Про поліпшення продовольчої безпеки» (1986 р.), які створили нормативне підґрунтя у сфері державного регулювання продовольчої безпеки. Дія норм Федерального закону США «Про продовольчу безпеку» спрямована на розвиток виробництва зерна, молочних продуктів, рису, сої, бобів, цукру. Державне регулювання продовольчої безпеки в США здійснюється на засадах забезпечення населення якісними продуктами харчування, опанування міжнародних продовольчих ринків, розвитку сільськогосподарського виробництва [19, с. 54–55]. Чітка система заходів підтримки сільського господарства є основною запорукою продовольчої безпеки в США. Головними напрямками гарантування продовольчої безпеки США є такі:

– програма підтримки фермерів «Стабілізація доходів фермерів» (уряд витрачає 50% бюджетних аграрних асигнувань). Значні обсяги фінансових ресурсів спрямовані на закупівлю надлишків сільськогосподарської продукції з метою отримання закупівельних цін та гарантування доходності виробників;

– надання допомоги вразливим верствам населення (пенсіонерам, безробітним, безкоштовне харчування в школах). Запровадження продовольчих талонів на безкоштовне харчування (кожний 9-й американець користується продовольчим талоном);

– створення системи якості, контролю та безпеки продуктів харчування, завданням яких є жорсткий на-

гляд за продуктами харчування, які імпортуються в США (15% продуктів харчування ввозять у США з інших країн);

– політика «продовольчої зброї», суттю якої є ембарго на комерційний експорт продовольства в ті чи інші країни [21].

Цілком очевидно, що агропромисловий комплекс США політичною владою цієї держави віднесений до сфери стратегічних інтересів США, а його продукція нарівні з атомною сировиною й оборонними технологіями становить стратегічний ресурс США, з усіма заходами охорони, забезпечення і жорсткого контролю корпорацій-виробників. Заперечити проти такого підходу, вважати його зайвою пересторогою в сучасному глобалізованому світі немає підстав.

Як **висновок** зазначимо, що потреба гарантування продовольчої безпеки України, захист її від загроз як економічних, так і корупційних, корпоративно-кримінальних, – вкрай актуальні. І численні свідчення про наявність на ринку харчових продуктів невідповідної якості, що призводить до погіршення здоров'я населення – це лише вершина айсбергу проблем, які належить вирішити. Першочерговим завданням державної політики має стати оцінка й оптимізація стану продовольчої безпеки. Для досягнення цієї мети необхідно: 1) подолати неврегульованість інституційного базису державної політики у сфері продовольчої безпеки шляхом забезпечення взаємоузгодженості і контрольованості корпоративного продовольчого сегмента на всіх рівнях управління; 2) адаптувати вітчизняний нормативно-правовий базис у сфері продовольчої безпеки до вимог і положень Спільної аграрної політики країн-членів ЄС; 3) подолати корупційний корпоративний складник у межах гарантування продовольчої безпеки. З огляду на ефективний закордонний досвід, вважаємо за необхідне ухвалення окремого закону «Про продовольчу безпеку».

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок мають стати кримінологічні дослідження характерних загроз продовольчій безпеці, відродження практики кримінологічної експертизи законопроектів та інших нормативних актів, а також напрацювання пропозицій щодо вдосконалення заходів економічного, соціально-виховного і кримінально-правового гарантування продовольчої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міляр Л. Теоретичні підходи до визначення поняття «продовольча безпека». Економічний простір. 2011. № 56 (1). С. 16–20.
2. Ковальов В. Продовольча безпека в контексті процесів глобалізації. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2009. Вип. 142. Ч. 1. С. 91–95.
3. Валетова Ю. Международно-правовое обеспечение продовольственной безопасности: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. М., 2013. 29 с.
4. Голівкова К. Продовольча безпека держави: сутність, структура та особливості її забезпечення. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2012. Вип. 22. С. 1–5.
5. Забарна Ю. Понятійно-категорійна сутність глобальної продовольчої безпеки. Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181. С. 162–167.
6. Masters L. The global food crisis and the challenge of food security. Pretoria: Africa Institute of South Africa, 2008. 79 p.
7. Schanbacher W. The politics of food: the global conflict between food security and food sovereignty. Santa Barbara, Calif.: Praeger, 2010. 148 p.
8. Global food security 2016: An annual measure of the state of global food security. URL: <http://foodsecurityindex.eiu.com> (дата звернення: 02.11.2018.)
9. Гребенюк М. Концептуальні засади забезпечення світової продовольчої безпеки: теорія і практика: моногр. К., 2017. 570 с.
10. Index of economic freedom 2017. URL: <http://www.heritage.org/index/ranking> (дата звернення: 02.11.2018).
11. The Global Competitiveness Report 2016–2017. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1> (дата звернення: 02.11.2018).
12. Україна та FAO. Покращуючи політику та технології задля вдосконалення продовольчої та харчової безпеки. URL: <https://www.fao.org/3/a-au08r.pdf> (дата звернення: 02.11.2018).
13. Про затвердження Порядку ведення Реєстру виробників органічної продукції (сировини): постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2016 р. № 505. Урядовий кур'єр. 2016. № 153.
14. Про виробництво та обіг сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 3 вересня 2013 р. № 425–VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 20–21. Ст. 721.
15. Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: межвед. научн. сборник / гл. ред. А. Комарова. М., 2009. Т. 1 (39). 576 с.
16. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
17. Гуторова Н. Кримінально-правова охорона продовольчої безпеки в умовах глобалізації ринку харчових продуктів. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: зб. мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 жовтня 2017 р.). Харків, 2017. С. 59–63.

18. Про національну безпеку України: Закон від 21 червня 2018 р. № 2469–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
19. Гребенюк М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в окремих зарубіжних країнах. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 10. С. 52–55.
20. Food Safety Basic Act № 48. URL: http://www.rqagroup.com/uploads/files/Japan_Food_Safety_Basic_Act.pdf (дата звернення: 02.11.2018).
21. Олійник В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід. Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. Вип. 1 (12). URL: [http://www.drdu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/index.html](http://www.drdu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/index.html) (дата звернення: 02.11.2018.)

УДК 340.114

ДЕФЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

DEFECTS OF NATIONAL LEGISLATION AS DETERMINANTS OF CORRUPTION IN UKRAINE

Полях Є.В., студентка

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті проаналізовано найбільш поширені дефекти національного законодавства, що є детермінантами появи корупції, а також досліджено один із механізмів ухилення, а саме цілком законних підстав, від кримінальної відповідальності службових осіб за вчинення корупційного діяння через наявні колізії, аномію та прогалини в законодавстві України. Автор наводить положення правових актів національного та міжнародного публічного права, рішення Європейського суду з прав людини та судової практики національних судів, погляди вчених на проблемне питання та звертає увагу на необхідність удосконалення нормативно-правової бази для подолання такого явища, як корупція, в усіх ешелонах влади.

Ключові слова: корупція, детермінанти, причини, умови, злочинність, кримінальна відповідальність, службова особа, колізія, прогалини в законодавстві, аномія.

В статье проанализированы наиболее распространенные дефекты национального законодательства, являющиеся детерминантами возникновения коррупции, а также исследован один из механизмов уклонения, а именно полностью законных оснований, от уголовной ответственности должностных лиц за совершение коррупционного деяния из-за имеющихся коллизий, аномии и пробелов в законодательстве Украины. Автор приводит положения правовых актов национального и международного публичного права, решения Европейского суда по правам человека и судебной практики национальных судов, взгляды ученых на проблемный вопрос и обращает внимание на необходимость совершенствования нормативно-правовой базы для преодоления такого явления, как коррупция, во всех эшелонах власти.

Ключевые слова: коррупция, детерминанты, причины, условия, преступность, уголовная ответственность, должностное лицо, коллизия, пробелы в законодательстве, аномия.

The article analyzes the most common defects in national legislation that are determinants of corruption in Ukraine, since today in the legal doctrine there is no single position on displaying the continuum of elements that form the essence of the conditions of corruption in modern society. The author points out the ineffectiveness of government activity, which manifests itself in inconsistent state policy. Such an example is the legal policy expressed in the system of legislation: low quality of the legislative framework, many gaps, collisions and anomie, etc. They testify to the instability of national legislation, the lack of a strategic course of its development and the low effectiveness of legal regulation as such. The author notes that Ukrainian jurisprudence has a huge number of acquittal sentences in corruption crimes, therefore one of the mechanisms of evasion, completely on legal grounds, is investigated from the criminal responsibility of officials for committing a corrupt act through existing collisions, anomies and gaps in the legislation of Ukraine. The article describes the provisions of legal acts of national and international public law, the decisions of the European Court of Human Rights and the jurisprudence of national courts, and the views of scientists on a problematic issue. The existence of contradictions in the laws and subordinate legal acts, the absence, and sometimes on the contrary, excessive detail of the powers of officials, persons engaged in professional activities related to the provision of public services, according to the author, lead to arbitrariness, bureaucracy, impede work on combating crime in the field of official activity. Therefore, the conclusion is focused on the need to improve regulatory and legal framework, as bringing national anti-corruption legislation into line will contribute to its more effective application and solid basis for the prevention and counteraction of corruption.

Key words: corruption, determinants, causes, conditions, crime, criminal liability, official, conflict, gaps in legislation, anomie.

Постановка проблеми. Корупція – явище, властиве будь-якій державі незалежно від соціально-економічної формації і форми правління, а протидія їй залишається однією з найважливіших проблем людства. У щорічному рейтингу міжнародної неурядової організації Transparency International (станом на 25 серпня 2018 р.) за рівнем корупції Україна, з індексом 30, посідає 130 місце серед 180 країн світу [1]. Питання вивчення детермінант будь-якого виду злочинності, зокрема у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, має велике наукове та практичне значення. В Україні є багато умов появи корупції на державній службі, що зумовлює актуальність обраної теми.

Стан дослідження. Проблема детермінації злочинності є однією з найголовніших у кримінології. Свої думки

щодо причин учинення злочинів висловлювали багато вітчизняних та закордонних кримінологів, а саме: Ю.М. Антонян, В.В. Голіна, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, Н.Ф. Кузнецова, Б.М. Головкін, М.І. Мельник та ін.

Мета статті – охарактеризувати такі детермінанти появи корупції в Україні, як дефекти національного законодавства.

Виклад основних положень. У кримінології немає єдиного понятійного апарату для позначення детермінант злочинності. Існують різні поняття для відображення змісту причинно-наслідкового комплексу, а саме: «детермінація», «причини й умови», «чинники злочинності». «Детермінація» – найбільш загальна категорія, яка характеризує залежність одних явищ і процесів від інших, зокрема й зв'язок тих обставин об'єктивної дійсності, що формують